

ברכת כהנים על פי פירמידת מסלאו / אריה ארזי

עיון במבנה ובתוכן של ברכת הכהנים חושף הקבלה למדרג הצרכים שפותח על ידי פסיכולוגים מודרניים, בהתאמה לחייו של יהודי

הפסיכולוג היהודי האמריקני אברהם מסלאו (1908–1970) פיתח בשנות הארבעים של המאה העשרים את התיאוריה הקרויה על שמו: "מדרג הצרכים של מסלאו". הרעיון המרכזי של תיאוריה זו הוא שיש מדרג אוניברסלי בדרך שבה כל בני האדם מתייחסים לצורכיהם ופועלים להשגתם. מדרג זה לפי מסלאו בנוי כפירמידה בת חמישה שלבים כאשר כל שלב מייצג סוג מסוים של צרכים.

המודל של מסלאו פותח ושונה על ידי חוקר בשם אלדרפר (Alderfer), שפרסם ב-1972 את מודל ה-E.R.G., שלפיו ניתן לחלק את מכלול צורכי האדם לשלוש קבוצות של צרכים. סיכום המודלים מובא בתרשים להלן:

להלן נראה כי יש דמיון רב בין ההתייחסות הא-לוהית לצורכי האדם ולסדר הנכון למילוי צרכים אלה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בברכת הכהנים, לבין המודלים שהוצעו על ידי מאסלו ואלדרפר.

ברכה בהדרגה

ברכת הכהנים כתובה בספר במדבר (ו, כב-כו) וזו לשונה (כולל הקדמה וסיום):

וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בְּנָיו לֵאמֹר, כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמֹר לָהֶם:
בְּרַכְּכֶם ה' וְיִשְׁמְרְכֶם.
יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֵיכֶם, וַיַּחַנְנֶכֶם.
יִשְׂאֵה' פָּנָיו אֵלֵיכֶם, וְיַשֶּׁם לָכֶם שְׁלוֹמִים.
וְשָׂמוּ אֶת-שְׁמֵי עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנָאֲנִי אֶבְרַכְכֶם.

מצוות עשה מן התורה היא שיברכו הכהנים את ישראל בכל יום בנשיאת כפיים, ולמעשה זו אחת הדרכים שבה הקב"ה מברך את עמו ישראל.

רש"ר הירש מפרש כי הכהנים אינם מברכים ברכה משל עצמם. הם חוזרים במדויק על הטקסט המוקרא להם ואין הם אלא בבחינת צינור שדרכו יורד השפע הא-להי על האדם או על העם. רבי יונתן אייבשיץ אומר כי "רצון ה' היה במצוות הכהנים שיתברכו בו ישראל כל אחד מה שצריך לו". כלומר, ברכת הכהנים נועדה לספק את צורכי האדם. הוא מוסיף ואומר כי רק הקב"ה הוא היודע צורכיהם של כל אחד מישראל, וכל הצרכים הללו הוכנסו על ידי הקב"ה בתוך חמש עשרה התיבות של ברכת הכהנים. זו גם הסיבה לכך שלכהן אסור להוסיף על ברכות אלו. הקב"ה יצר את האדם, והוא המכיר והמבין את נפשו, מאוייו, רצונותיו וצרכיו. לכן, יש לראות את הברכה כהתייחסות א-להית לצורכי האדם ולסדר הנכון למילוי צרכים אלה.

בהשראת מודל הצרכים שהצגנו לעיל נשאל מעתה: האם גם בברכת הכהנים ניתן למצוא מדרג בסדר הברכות? לדעתי התשובה חיובית, וזאת מכמה סיבות:

1. הברכה מחולקת לשלוש, וכל אחת בפני עצמה מתייחסת לצרכים אחרים של האדם באופן מדורג הדומה למדרגים של מסלאו ואלדרפר.
2. התייחסותו של א-לוהים לברואיו ולצורכיהם, כפי שהיא באה לידי ביטוי בברכת הכהנים, מעידה על כך שצורכי האדם אינם נתפסים כחטיבה אחת. יש סדר, היגיון וחוקיות בצרכים אלה ובהתייחסות הא-לוהית למילויים.
3. גם למבנה הפנימי של הטקסט המקודש של ברכת הכהנים, דהיינו לסדר של המילים והמשפטים, יש משמעות רבה. מבנה הברכה, כמו המילים עצמן, מעיד על הדרך שבה הקב"ה מתייחס לצורכי האדם באמצעות ברכותיו, ועל המדרג שבצרכים אלה. רעיון זה מצא גם ביטוי הלכתי בהלכה הקובעת כי הכהנים חייבים לברך את העם בדיוק בנוסח הכתוב ובסדר הכתוב, ואסור להם להחליף את סדר הברכות.

שלבי הגוף והנפש

אם נתבונן בתוכנה של ברכת כהנים נמצא כי הברכה הראשונה עוסקת בנושאים גשמיים, והיא מקבילה לשני השלבים הראשונים במודל של מסלאו: צרכים פיזיולוגיים וצורכי ביטחון, ולשלב הראשון במודל של אלדרפר. הברכה האמצעית עוסקת כולה בעניינים רוחניים – שייכות, אהבה והערכה חברתית, ולפיכך היא מקבילה לשלבים האמצעיים במודלים אלו. בחלק הראשון של הברכה השלישית מובעת קרבת א-לוהים אינטימית, וחלק זה מקביל לשלב הרביעי במודל של מאסלו – הצורך בכבוד ובהערכה. בסיום הברכה עומד השלום כערך הנעלה ביותר, המקביל למימוש העצמי הנמצא בראש פירמידת הצרכים של מאסלו ואלדרפר.

בדרך זו בביאור ברכת הכהנים הלכו לא מעט פרשנים, ונציג מקצתם. ר' יצחק עראמה כותב:

כי אלו השלוש ברכות הם מיוחדות לשלוש צרכים הכרחיים אשר לנו, והאחד צרכי **גופותינו** בעניין הממונות וכל הנלווה אליו מהקניינים הזמניים... והשני צרכי **נפשותינו** בעניין ההשכלה... השלישי הוא צרכנו לבינינו ובין א-לוהינו, והוא לקבל משאת פניו ודבקות אהבתו... וגם לזה לא יושלם כי אם במה שבא... באומרו 'וישם לך שלום'.

ר"ע ספורנו מפרש על אתר:

'יברך' בעושר ונכסים, שאם אין קמח אין תורה. 'וישמרך' מן הגולנים. 'יאר', יגלה עיניך באור פניו להביט נפלאות מתורתו וממעשיו אחר שתשיג צרכיך בברכתו. 'ישא ה' פניו אליך' לחיי עולם. כענין 'כי עמך מקור חיים' וכו'. וכאמרם (ברכות יז ע"א) צדיקים יושבין... ומתענגים מזיו השכינה. 'וישם לך שלום' מנוחת שלום שהוא הנצחיות בלי תערובת עונש הראוי לכל שלם לחיי עולם.

לדעת ספורנו, הברכה הראשונה מתייחסת לצרכים חומריים ולביטחון, צרכים המהווים לדעתו תשתית נדרשת על מנת לאפשר לאדם היהודי לעסוק בצרכים נעלים יותר. נמצאנו למדים כי ר' עובדיה ספורנו קדם למסלאו ולאדרפר בהבנה כי ראשית יש לספק את הצרכים החומריים וצורכי הביטחון ורק אחר כך יש מקום לסיפוק צרכים רוחניים.

רש"ר הירש מפרש כי "הברכה הראשונה מברכת את ישראל בהצלחת נכסיהם הגופניים והחומריים ובהגנה מפני כל השפעה מזיקה". הברכה השנייה עוסקת ב"הענקת כישרונות רוחניים... ה' יעניק לנו את הכישרונות הרוחניים הדרושים כדי שנוכל... להכיר ולהבין את פני ה' שנתגלו לנו". לדעת רש"ר הירש, 'פני ה'' הם מטרותיו של הקב"ה שתוגשמה "על ידי הנהגת ה' ועל ידי האדם העושה את רצון ה' בחירות". על הברכה השלישית הוא אומר: "גם כאן כבר נאמרה ברכה חומרית ורוחנית... לכך נוספת עתה ברכת 'ישא' וזו היא אפוא התוצאה האחרונה של הברכה, הכתר של ברכת 'יברכך' ו'יאר' שקדמו לה. משמעות הברכה היא קרבת ה'". רש"ר הירש מציין במפורש את הסדר הראוי לסיפוק הצרכים:

אין אנו נכספים לקרבת ה' כדי להשיג על ידיה ברכה חומרית ורוחנית, אלא אנו מבקשים ברכה חומרית ורוחנית כדי לעשות בה את רצון ה' – למען נהיה ראויים לברכת ה'.

פירושו של רש"ר הירש אף הוא מקדים כרונולוגית את המודלים של מסלאו ואדרפר, ומקביל להם רעיונית, כאשר הברכה השלישית היא המימוש העצמי והצמיחה כפי שהן נתפסות בעין היהודית. מעניין ואף חשוב לציין כי לדעתו יש בברכת הכהנים גם משמעות ראשונה במעלה של השתייכות והערכה חברתית, כאשר תוצאת הברכות היא ש"כל בעלי הרגש והמחשבה שמסביבך יראו בך השלמה לעצמם; אליך ישאפו, ובך יראו את היסוד להווייתם".

***

חז"ל לימדונו כי "תורה קדמה לעולם" ומסתבר כי יש דמיון רב בין ההתייחסות הא-לוהית לצורכי האדם ולסדר הנכון למילוי צרכים אלה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בברכת הכהנים ובדרך שבה נתפרשה ברכה זו לאורך הדורות, לבין המודלים שהוצעו על ידי מסלאו ואדרפר.

אנו, שזכינו ולמדנו את ברכת הכהנים ומשמעותה, יכולים ללמוד מהברכה ומהסדר הפנימי שבה כיצד ובאיזה סדר עלינו לפעול לסיפוק צרכינו, ובמודלים של מסלאו ואדרפר נתבונן לאור מאמר חז"ל: "ליתא מילתא דלא רמיזא באוריתא".

הברכה הראשונה בברכת הכהנים כל עניינה בגשמיות, והיא מקבילה לצרכים הפיזיולוגיים ולצורכי הביטחון במודל של מסלאו. הברכה האמצעית עוסקת כולה בעניינים רוחניים שהם שייכות, אהבה, והערכה חברתית, והיא מקבילה לשלבים האמצעיים במודל של מסלאו. בחלק הראשון של הברכה השלישית מובעת קרבת א-לוהים אינטימית, וחלק זה מקביל לכבוד והערכה במודל של מסלאו. בסיום ברכת הכהנים עומד השלום כערך הנעלה ביותר, המקביל לצורך במימוש עצמי הנמצא בראש פירמידות הצרכים של מסלאו ואדרפר. לדעת מסלאו, מימוש עצמי הוא צורך **אינדיבידואלי** המוגדר על פי המאפיינים הייחודיים של הפרט. ברכת הכהנים מראה לנו במקביל כי המימוש העצמי של **עם ישראל כחברה** ו**כפרטים** מושג על ידי קרבת א-לוהים וממערכת של קשר אינטימי עמו. כל האמור לעיל משתקף בדברי המפרשים לדורותיהם, החל בחז"ל וכלה במפרשים מהמאה התשע עשרה כפי שהראינו במאמר

הכותב הוא סמונ"ל לסטודנטים באוניברסיטת בר אילן. מאמר זה הוא גרסה מקוצרת של מאמר שפורסם בגיליון 21 של בד"ד – כתב עת לענייני תורה ומדע

פורסם במוסף **'שבת'**, 'מקור ראשון', י"א בסיון תשע"ב, 1.6.2012